

Кришталь Т. М.,
доктор економічних наук, професор,
професор кафедри управління у сфері цивільного захисту,
Національний університет цивільного захисту України
(м. Черкаси, Україна)

Митник Ю. А.,
здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти
спеціальності 081 «Право»,
Національний університет цивільного захисту України
(м. Черкаси, Україна)

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА В СИСТЕМІ ДСНС УКРАЇНИ

За останні п'ять тисяч років відбулося близько 14 тисяч воєн, у яких загинуло понад 5 млрд. чоловік. В умовах збройної агресії РФ на території України особливо актуальним є питання щодо застосування та дотримання норм міжнародного гуманітарного права.

Міжнародне гуманітарне право (МГП) – це сукупність норм, спрямованих на обмеження гуманітарних наслідків збройних конфліктів. Його також називають правом збройних конфліктів або правом війни (*jus in bello*). Основна мета МГП полягає в обмеженні засобів і методів ведення війни, що можуть застосовувати сторони конфлікту, а також у забезпеченні захисту та гуманного поводження з особами, які не беруть або припинили брати безпосередню участь у бойових діях [1].

Відповідно до Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни від 12 серпня 1949 року персонал організацій цивільної оборони – особи, призначені стороною, що перебуває в конфлікті, в тому числі персонал, призначений компетентною владою сторони, що перебуває в конфлікті, виключно для управління цими організаціями для виконання таких завдань:

- оповіщення та евакуація населення;
- обладнання сховищ для цивільного населення;
- проведення заходів щодо світломаскування, медичного обслуговування цивільного населення та надання йому релігійної допомоги;
- боротьба із пожежами;
- виявлення та позначення небезпечних районів;
- здійснення рятувальних робіт;
- надання допомоги органам влади у відновленні та підтриманні порядку в районах лиха;
- термінове надання притулку населенню, постачання;
- відновлення роботи комунальних служб;
- термінове поховання загиблих [2].

Вищезазначені заходи цивільної оборони дають можливість стверджувати, що органи та підрозділи ДСНС мають забезпечувати захист населення і територій України від наслідків ведення воєнних дій.

Персонал органів і підрозділів ДСНС, як центрального органу виконавчої влади який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій та запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, рятувальної справи, гасіння пожеж, пожежної та техногенної безпеки, діяльності аварійно-рятувальних служб у повній мірі підпадає під функціонал персоналу організації цивільної оборони, визначеного МГП [3].

Гарантування та забезпечення державою конституційних прав громадян на захист життя, здоров'я та власності, а також виконання у воєнний час норм міжнародного гуманітарного права є одним із пріоритетних принципів здійснення цивільного захисту [4].

До повноважень КМУ у сфері цивільного захисту віднесено визначення порядку маркування в особливий період будівель та споруд, транспортних засобів, які підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідними розпізнавальними знаками (емблемами) та визначення в особливий період порядку видачі особам, які підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідних посвідчень та розпізнавальних знаків (емблем) [5].

У 2023 році частину третю статті 8 Кодексу цивільного захисту України доповнено пунктом 13¹, зокрема, підготовку керівного складу єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ) до дій у разі мобілізації та виконання завдань цивільного захисту у воєнний час з урахуванням норм міжнародного гуманітарного права визначено одним із основних завдань ЄДСЦЗ [6]. Також констатовано, що одним із додаткових завдань ЄДСЦЗ в особливий період є нанесення (оновлення) на будівлі, споруди, транспортні засоби, спеціальну та іншу техніку, що підпадають під дію норм міжнародного гуманітарного права, відповідних розпізнавальних знаків (емблем).

З моменту оголошення війни чи будь-якого іншого збройного конфлікту (оголошення в Україні воєнного стану) на персонал органів і підрозділів ДСНС поширюються норми МГП щодо персоналу організацій цивільної оборони, навіть якщо одна з сторін не визнає стану війни.

Заходами планів цивільного захисту на особливий період держави та ДСНС, які уводяться у дію у зв'язку із запровадженням воєнного стану в Україні, визначено такі заходи щодо імплементації норм МГП [3]:

– видача персоналу органів і підрозділів ДСНС, а саме особам, які проходять службу цивільного захисту або працюють в органах управління та силах цивільного захисту, видаються посвідчення особи для персоналу цивільної оборони (цивільного захисту) міжнародного зразка, встановленого згідно з Додатковим протоколом до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосуються захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I від 8 червня 1977 року);

– нанесення позначок міжнародного зразка згідно Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року на об'єкти органів і підрозділів ДСНС (будівлі, споруди, транспортні засоби тощо);

– нанесення позначок міжнародного зразка згідно Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року на установки і споруди, що містять небезпечні сили;

– здійснення фіксації порушень норм МГП у частині перешкоджання супротивником діяльності органів і підрозділів ДСНС.

Порушення норм МГП у частині перешкоджання супротивником діяльності органів і підрозділів ДСНС підлягають фіксації шляхом фото та відеозйомки. У разі знищення (пошкодження) будівель та засобів, або викрадення рухомих матеріальних цінностей зазначенні факти підлягають документуванню встановленим порядком.

Отже, забезпечення застосування та дотримання норм міжнародного гуманітарного права в умовах збройної агресії РФ є важливим завданням як держави, так і ДСНС України зокрема. Відповідно вивчення основних положень МГП і формування навичок його застосування повинні стати важливою складовою частиною професійної підготовки особового складу органів і підрозділів ДСНС України.

Список використаних джерел:

1. Нільс Мельцер Міжнародне гуманітарне право: загальний курс. МКЧХ. URL: <https://www.asser.nl/media/795044/icrc-comprehensive-introduction-to-ihl-ukr.pdf>

2. Правознавство та правові основи цивільного захисту України. Навчальний посібник: видання 2-ге, перероблене і доповнене / Р.С. Яковчук, Д.О. Чалий, Є.В. Кобко, А.В. Саміло, Львів: Галицька Видавнича Спілка, 2023. 532 с.

3. Рекомендації щодо застосування норм міжнародного гуманітарного права органами та підрозділами ДСНС України. URL: <https://dsns.gov.ua/metodichni-rekomendaciyi/rekomendaciyi-shhodo-zastosuvannya-norm-miznarodnogo-gumanitarnogo-prava-organami-ta-pidrozdilami-dsns-ukrayini>

4. Кодекс цивільного захисту України: закон України від 2 жовтня 2012 року № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту та імплементації норм міжнародного гуманітарного права у сфері цивільного захисту: закон України від 9 липня 2022 року № 2394-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2394-20#n12>

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо уточнення повноважень суб'єктів забезпечення цивільного захисту, вдосконалення законодавства з питань захисту населення і територій від наслідків надзвичайних ситуацій, організації та проведення евакуації населення, забезпечення охорони

життя та здоров'я громадян: закон України від 8 листопада 2023 року № 3441-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3441-IX>